

VARGA BENEDEK főigazgató, Magyar Nemzeti Múzeum

A FELIZZÓ KÉRDÉSEK PILLANATAI

PILLA A TOKBAN. MÚZEUMELMÉLETI BESZÉLGETÉSEK

a különböző
típusú múzeumok
elsiklottak
azonosságai-
k felett, és szűken
vett szakterületük
kutatásába
zárkóztak

I Furcsa jelenség, hogy miközben a múzeum – minden átalakulása ellenére – több száz éves intézmény, a muzeológia mint tudományterület alig néhány évtizedre tekinthet vissza. Talán a legkézenfekvőbb ok, hogy a gyűjteményeket gondozók eltérő képzettsége és háttere és a kollekciók sokszínűsége sokáig nem érzékeltette, hogy számtalan szál fűzi egybe a múzeumokat. A különböző típusú múzeumok elsiklottak azonosságaik felett, és szűken vett szakterületük kutatásába zárkóztak. Nemcsak a múzeumokban dolgozók gyenge muzeológusi szakmai identitását eredményezte ez, hanem egyúttal a múzeumi munka során az egyes területeken felhalmozott gyakorlati tapasztalatok és elméleti megfontolások is kevésbé érték el a szakterület többi részét, tehát a terület egésze sérült emiatt. Mindmáig jellemző, hogy a múzeumi kongresszusokon szekciókra oszolva sorolták példáikat az egyes szakterületek képviselői. A néprajzos nem nagyon folytatott szakmai eszmecsere a régésszel, a művészettörténész az orvostörténésszel, a technikatörténész az irodalomtörténésszel és így tovább. Sokan elvileg is kételkedtek benne, hogy a művészeti, a történeti, a régészeti, a természettudományos vagy a technikatörténeti muzeológiának bármi köze lehetne egymáshoz – elismerve persze közben, hogy leltárkönyv és raktár, restaurálás és kiállítás (szinte) mindenhol van.

I S persze, ideális esetben, látogató is.

a látogató
elérésének szándéka
mozdította ki
széttagoltságából
a muzeológiát

I S tulajdonképpen ez az apró jelenség, a látogató, pontosabban a látogató elérésének szándéka mozdította ki széttagoltságából a muzeológiát. Ez indította el a múzeumi szakmai identitás erősítését. Mindeközben azonban a kiállítások rendezése továbbra is azon a feltételezésen nyugodott, hogy az egészen eltérő mondanivaló miatt gyakorlatilag összeegyeztethetetlen eszközökkel dolgozunk, tehát kölcsönösen kamatoztatható tapasztalat nem létezik.

I Vagy mégis?

I Nyilván más eszközökkel élt egy 18. századi zeneszerző, ha *opera seriát* vagy ha *buffát* komponált. Másként írt tragédiát, mint komédiát a klasszikus színpadi szerző. A néző, az olvasó számára azonban színdarab létezik, opera, regény és – kiállítás. A látogató számára a kiállításokban több hasonlóság rejlik, mint különbözőség.

I Hogyan tudjuk ezeket az azonosságokat és különbözőségeket megragadni? Hogyan tudunk a látogatónak olyan mondanivalót megfogalmazni, amely eléggé

Hogyan tudjuk megértetni magunkat a közönséggel?

érdeklő ahhoz, hogy felkeressen bennünket? Amely vetekszik azzal az élménnyel, amelyet a színházban, a moziban, az operában vagy egy könyv olvasása során szerez, és amely ugyanakkor a mi számunkra is fontos. Hogyan tudjuk megértetni magunkat a közönséggel?

¶ Hogyan tudjuk mi muzeológusok megértetni egymást? Hol találhatjuk meg azokat a közös pontokat, amelyekből kölcsönösen okulni tudunk? Hogyan tudunk kialakítani a nagyon különböző szakmai háttér ellenére közös nyelvet, közös gondolkodást? Hogyan tudunk felépíteni egy közös szakmai identitást?

¶ Ezek a szempontok természetesen idehaza sem a Pilla előadás-sorozatával kezdődtek: hasonló célokra volt hivatott a Pulszky Társaság, a Múzeumok Majálisa vagy Éjszakája, a magyarmuzeumok.hu, a MúzeumCafé vagy akár a szakmai főosztály a különböző minisztériumok égisze alatt mennyi mindent tett az elmúlt évtizedekben a közös múzeumi identitás, a múzeumok együvé tartozásának előmozdítása érdekében.

a Pilla olyan szakmai fórumot akart teremteni, ahol a különböző háttérű muzeológusok kényelmesen tudnak eszmét cserélni

¶ A Pilla mindezekhez képest egyetlen egyszerű, ám konzekvensen alkalmazott eszközzel élt: olyan szakmai fórumot akart teremteni, ahol a különböző háttérű muzeológusok kényelmesen tudnak eszmét cserélni egy-egy kiállításról, múzeumi munkáról – magyarán saját hivatásukról. Persze az előadók kiválogatásánál további kondíciók is felvetődtek: évről évre csak a legkiválóbb kiállításokat hívtuk meg. A válogatás tehát nyíltan szubjektív volt, de nem részrehajló. Nem a legsikeresebbek, nem a különféle szakmai szervezetek által díjazottak kaptak meghívót, hanem azok, amelyeket a szervezők kiválóknak tartottak.

¶ Minden bizonnyal maguktól se tették volna ugyan, az előadókat mégis finoman megkértük, hogy ne dicsekedjenek. Felesleges elmondaniuk, hogy milyen kiváló kiállítást vagy kiállításokat rendeztek, hiszen a felkérés ténye már igazolta munkájukat. A Pillákon nem promóciós előadást tartanak fenntartóknak, szponzoroknak, támogatóknak vagy a sajtónak, hanem a sajátjaikkal találkoznak, akik egyébként is átlátnak a szitán. Ezért őszinteségre kell törekedni: nyíltságra és párbeszédre, hiszen az alkotási folyamat érdekel minket. A vívódások, a szakmai útkeresések és a döntések háttere, a témák kiválasztása és a mondanivaló megformálásának tökéletesítése. S persze a tárgy- és szövegválogatásokban és a kurátori narratívában jelentkező mondanivaló és a látvány összehangolása. Az alkotás folyamatának kritikus és önreflexív bemutatása.

a Pilla az egész múzeumi területnek, szakmai tartalmakkal foglalkozik

¶ Voltak további kikötéseink is. Szervezési és finanszírozási kérdésekről nem volt szabad szót ejteni. Bármilyen meghökkentő kondíció is ez, mégis kézenfekvő okai vannak: a Pilla nem menedzserképző tanfolyam, nem vezetőknak szól, hanem az egész múzeumi területnek, és szakmai tartalmakkal foglalkozik. A kulturális tartalom megalkotásának és nem a projekt menedzselésének szentelt

fórum. A pénzügyek negligálása is könnyen érthető: el akartuk kerülni, hogy panaszáradatnak adjunk teret, amikor az előadók a vágyaikról beszélnek, arról, hogy tízszer akkora költségvetésből és ötször akkora térben milyen mesterművet alkottak volna vagy alkotnának, de persze a kelet-közép-európai nyomorúság, a modern kor silánysága, az elhanyagoltság stb. stb. akadályozza őket a Nagy Mű létrehozásában. Ezt mindenképpen el akartuk kerülni. A Pilla a kezdetektől amellet az attitűd mellett tette le voksát, hogy a szellemi alkotás elsősorban nem az aranyakon, hanem a szellemi teljesítményen nyugszik. Másfelől pedig ne arról beszéljünk, mit nem lehet megteremteni, hanem arról, hogy mit igen. Itt és most mire vagyunk képesek. Arról, hogy a kiállításaink hogyan válhatnak olyan szellemi alkotásokká, amelyek bárhol megállnák a helyüket.

a múzeum-
pedagógia és
múzeumandragógia
szintén nem
tartozik a Pilla
tolerált témái közé

¶ **S**volt még egy apró, de ugyanakkor lényeges körülmény: a múzeumpedagógia és múzeumandragógia szintén nem tartozik a Pilla tolerált témái közé. Nyilvánvaló, hogy alapvető fontosságúnak tartjuk ezeket a területeket. A múzeumpedagógiának azonban 2012-re rengeteg fóruma lett már, számtalan konferencia, előadás stb. szólt ezekről a kérdésekről, amelyek a különböző típusú múzeumok tevékenységének összehasonlításában amúgy is a legkézenfekvőbbek közé tartoznak. Amiről viszont nem vagy csak alig folyt párbeszéd, az a múzeumok kiállításainak szellemi, tartalmi és vizuális mondanivalója volt. A *puszta tartalom* kérdése. Lényegében az a kérdés, ami tevékenységünk legsajátabb területe: mit, miért és hogyan akarunk megfogalmazni és elmondani?

a puszta
tartalom
kérdése

¶ **A** Pillákon a viták, a párbeszéd, a diskusszió ugyanolyan jelentőséget kapott és kap, mint maga az előadás. Kellő időt kellett tehát mindkettőhöz rendelni. A vitákra is elegendő idő jutott, míg a beszélgetés friss, eleven és előrevivő volt.

a vitákra is
elegendő idő
jutott

¶ **A** struktúra és a tematika mindjárt az első, 2012. őszi–2013. tavaszi sorozatra kialakult. A Pillákon mindig párban, egy-egy külsős muzeológussal dolgoztam. A kereteket és az első sorozatot Frazon Zsófiával alakítottuk, illetve találtuk ki. A másodikat és a harmadikat, 2014-ben Róka Enikővel, akinek köszönhetően az előadók közti pódiumbeszélgetések is bekerültek a repertoárba. A negyediket Berényi Mariannával, aki az etnikai identitások tematikáját javasolta beemelni a sorozatba.

¶ **N**agyon fontosnak tartottam, hogy ne többfős bizottság állítsa össze a programot (ezért is kellett több ízben elzárkóznom a szakmai szervezetek bevonásától), de ne is egyetlen ember tegye. Legyen folyamatosság, ám mindig legyen invenció, innováció a témakörök és az előadók kiválasztásánál. Lehetőség szerint legyen tartalmi kohézió egy-egy sorozaton belül, a tematikai illeszkedés miatt azonban semmiképpen ne engedjünk a színvonalból. Mindez ritkán tesz lehetővé könnyű döntéseket.

¶ Ezek voltak azok a megfontolások, amelyek alapján a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum 2012 őszi elindította múzeumelméleti előadás-sorozatát, amely munkatársunk, Blahák Eszter ötletének köszönhetően találó nevet is kapott: *Pilla a tokban. Múzeumi beszélgetések*. Az elnevezés az első sorozat arculatának tervezéséből származott, amely egy Döbrentei utcai graffitit vett alapul. A grafiti üzenete, szándékos vagy óvatlan elírása nagyszerűen illett a sorozat tematikájához, a múzeumhoz mint univerzális műfajhoz, és egyben utalt a sorozat célul kitűzött fórum mivoltára is:

SzámolNOD KeLL VeLe, hogy ELfoGADHAtó VáLaSZOK HiáNYáBaN
a KéRDéSeiNK feLiZZanaK a Legváratlanabb PiLLatokban

¶ A találó cím nélkül a sorozat nem vált volna ennyire karakteressé, nem hiszem, hogy ilyen messzire jutottunk volna. A SOM-ban tartott Pilla-sorozat számtalan előadását, vitáját és pódiumbeszélgetését a Youtube-on is közzétettük. Néhány előadás felvétele sajnos elveszett, s nem mindenkor állt rendelkezésre elegendő forrás a rögzítés megrendeléséhez, így is egészen bőséges válogatást találnak azonban a portálon.

¶ Milyen előadások hangzottak el? Kik és miről beszéltek? Milyen eredményeink voltak?

¶ Mivel nagyon sokféle szakterületet akartunk felvonultatni, elengedhetetlen volt az aprólékos tervezés, hiszen fennállt a veszélye annak, hogy nem találjuk meg a közös hangot, és az egyes előadások széttartók lesznek, ahelyett, hogy a szakmai azonosság, hasonlóság szempontjait tudnák összegezni. A tartalmilag a központi összetartó elem a múzeumok társadalmi beágyazottsága, társadalmi mondanivalója lett. Fontos választás volt ez, hiszen számos alternatíva kínálkozott. A tudomány népszerűsítése, a friss tudományos eredmények adekvát bemutatása ugyanolyan jelentős nézőpontot tükrözhetek volna. Mégis, a választás a társadalmi mondanivalóra esett, bízva abban, hogy ez lesz az az elem, amely össze tudja kötni a természettudományi muzeológiát a modern és kortárs művészettel, az irodalomtudományt az etnográfiával és az orvostörténettel és így tovább.

¶ A fő kérdés az volt: hogyan tudnak a múzeumok kiállításaiikon keresztül minél szélesebb közönséghez szólani oly módon, hogy az átadandó információk tudományos minősége nem sérül, a közönség számára releváns témákat dolgoznak fel, megformálásuk minősége minden további nélkül megállná a helyét Európa bármelyik múzeumában, s végül, miként képesek múzeumaink a közbeszédet tematizálni. A történeti múzeumok esetében pedig a múlt milyen

rekonstrukciójának elvégzésére képesek. Hogyan tudják elkerülni képzelt múltak konstruálását, s milyen identitásokat igyekeznek megfogalmazni?

- ¶ Az első sorozat előadói közül Csatlós Judit (Kassák), Ébli Gábor (MOME), Eröss Judit (Ludwig) és Kelevéz Ágnes (PIM) előadásai különböző nézőpontokból a társadalmi beágyazottság, a társadalmilag releváns és korszerű mondanivaló kérdéseit járták körül. A kiállítások rendezésének elméleti kérdéseivel foglalkozott Fejős Zoltán (Néprajzi Múzeum), Frazon Zsófia (Néprajzi Múzeum), Bajzáth Judit (MTM). Magának az alkotási folyamatnak az egymással versengő tudományos, narratív és közérthető szempontjainak tekintetében Róka Enikő (MNG) és Fisli Éva (MNM) előadásai voltak jelentősek.
- ¶ Az első sorozat kerekasztal-beszélgetésén viszont a múzeumoknak a kulturális és közéleti térben való pozicionálásáról folyt heves vita a résztvevők: Bencsik Barnabás (Ludwig), Cseri Miklós (Skanzen), Csorba Csilla (PIM), György Péter (ELTE BTK) és közöttem. Frazon Zsófia mint a panelbeszélgetés moderátora átgondoltan terelte a beszélgetést az egyes nézőpontok ütköztetéséig.

PILLA KETTŐ (2013 ŐSZE–2014 TAVASZA)

- ¶ A Pilla Kettő sorozat – amelyet Róka Enikővel közösen szerveztünk – tematikája volt eddig a leginkább sokszínű. Az előadások részben nyitottak a régészet felé. Nemcsak Láng Orsolya nagyszerű aquincumi kiállítása (*Műtárgymesék. A régészet beszélgetése*) tartozott ide, és a Matrica Múzeum bronzkori ásatási eredményeit bemutató tárlat, hanem Kalla Zsuzsa előadása is, amely a PIM sátoralja-új helyi új kiállításáról, a régészet és irodalmi muzeológia találkozásáról szólt.
- ¶ Megjelent az intervenciós kiállítások műfaja is, Bakos Katalin (MNG) *Széljegyzetek* tárlata kapcsán, amely reflexiókat nyújtott a Galéria *Hősök, királyok, szentek* című kiállításához. Ismét megjelent a fotókiállítások társadalmilag releváns mondanivalójának tematikája Mélyi József (Magyar Képzőművészeti Egyetem) és Szilágyi Sándor előadásain, illetve pódiumbeszélgetésén. A művészeti muzeológia ezeken kívül is ismét igen erőteljesen szerepelt: Uhl Gabriella (Velenicei Biennálé), Turai Hedvig (Ludwig), Geskó Judit (Szépművészeti), Földi Eszter (MNG), de kitért a sorozat arra is, hogy a kastélyrekonstrukciók nyomán milyen kiállítási lehetőségek nyílnak meg: F. Dózsa Katalin, Tóth Áron.

PILLA A TOKBAN – P3ILLANAT (2014 ŐSZE)

¶ A harmadik sorozat, amelyet ismét Róka Enikővel szerveztünk, mindössze négy előadást tartalmazott. Megjelent a szegedi Móra Ferenc Múzeum kiállításainak több sikere Fogas Ottó, Medgyesi Konstantin és Szatmári Csilla előadásában. A kecskeméti Katona József Múzeum bugaci ásatásainak bemutatásairól Rosta Szabolcs beszélt. A Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria párizsi kiállítását, az *Allegro Barbarót* (Musée d’Orsay) Rockenbauer Zoltán mutatta be, egyúttal kitérve az egész alkotási és együttműködési folyamatra: a budapesti válogatás, a bécsi és a párizsi prezentáció különbözőségeire. Népessy Noémi pedig az Óbudai Múzeum sikertörténetét, a múzeum gyökeres változásait tárta fel. Az előadások újabb példákön keresztül világították meg, hogyan megy végbe a szemünk láttára a magyar múzeumi élet átalakulása, milyen szerepet játszanak a múzeumok egy-egy város életében, s hogyan formálják az országról kialakított képet.

PILLA 4 (2016 TAVASZA)

¶ Másfél éves szünet után a Pilla 4 sorozatot Berényi Mariannával szerveztük közösen. 2016-ban a közösségi identitás, közösségi emlékezet múzeumi reprezentációjával foglalkoztak az előadások. A kerekasztal-beszélgetés hangsúlya pedig a múzeumok társadalmi szerepére, társadalmi szerepvállalására esett. A központi kérdés az volt, miként építik be kiállítássterveikbe az egyes intézmények a fenntartó közösség problémáit. Milyen viszonya van a múzeumnak közvetlen környezetéhez vagy a tágabb, akár nemzeti közösségéhez. András Edit (MTA BTK) a Fővárosi Képtár – Budapest Galéria nagysikerű *Képzelt közösségek. Magánképzetek. Privát nacionalizmus* című tárlata széles és friss aspektusát, megközelítésének egyediségét és a 21. század elejének kiállításrendezési dilemmáit foglalta össze. Kuti Klára (Tatai Német Nemzetiségi Múzeum) a tatai múzeum újjáalakítását, Toronyi Zsuzsa (Zsidó Múzeum) pedig a budapesti intézmény kiállításpolitikai szempontjainak újragondolását. 2016 őszétől a program más keretek között és más célkitűzésekkel indult újra a Nemzeti Múzeumban *Körbepillantás* címmel. A Nemzetiben a Pilla-előadások az elmúlt évek magyar és külföldi kiállításrendezési gyakorlatának néhány kulcsmozzanatát ragadják meg, szélesebb és komolyabb körbetekintéssel, mint a korábbi években, amikor mindenki első sorban a saját kiállítási munkáit mutatta be. A Pilla tehát nem ért véget, ha most éppen más formában is találkozhatunk vele. Ami nem változott, az, hogy továbbra is friss és korszerű múzeumi kiállítások önkritikus és játékos fóruma maradt.

továbbra is friss
és korszerű
múzeumi
kiállítások
önkritikus és
játékos fóruma
maradt

ELŐADÁSOK ÉS ELŐADÓK, PÓDIUMBESZÉLGETÉSEK:

Pilla a tokban. Múzeumi pillanatok (2012. ősz–2013. tavasz)

november 13.

Fejős Zoltán (Néprajzi Múzeum)

Legyek. Szempontok a sztár tárgyak fenomenológiájához

november 20.

Csatlós Judit (Kassák Múzeum)

Társadalmi jelentések múzeumi bemutatása. Egy kiállításrendezés tanulságai

november 27.

Bajzáth Judit (Magyar Természettudományi Múzeum)

Ész-leletek. Természetrajzi kiállítások az MTM-ben

december 4.

Ébli Gábor (MOME)

Állami reprezentáció és szakmai kánon. Kortárművészeti múzeumok

Kelet-Európában

december 11.

Fisli Éva (Magyar Nemzeti Múzeum)

A feldolgozás receptjei – kreatív muzeológia. A SETSE (www.setse.eu) program

Magyarországon

január 8.

Kelevéz Ágnes (Petőfi Irodalmi Múzeum)

Múzeumon kívül-belül. A Nyugat-kiállítástól az interneten át a Nyugat-buszig

január 15.

Róka Enikő (Magyar Nemzeti Galéria)

Identitás és képzőművészet. Egy kiállítás kérdései és tanulságai

január 22.

Eröss Nikolett (Ludwig Múzeum)

A művészet társadalmi szerepvállalásának múzeumi reprezentációja.

A Ludwig Múzeum gyakorlata

január 29.

Frazon Zsófia (Néprajzi Múzeum)

A szócikk, a leírás, a sztori, a cetli és a web2. Kiállítási szövegváltozatok

február 5.

Varga Benedek (Simmelweis Orvostörténeti Múzeum)

Térre fordított történelem – tárgyak, textusok, történetek. A SOM kiállítási munkái

Pilla Kettő (2013 ősze–2014 tavasza)

október 29.

Mélyi József (Magyar Képzőművészeti Egyetem)

Miért éppen a fotó? Megragadott és elmulasztott lehetőségek

november 12.

Láng Orsolya (Aquincumi Múzeum)

Műtárgymesék. A régészet beszélgetése

november 26.

Kalla Zsuzsa (Petőfi Irodalmi Múzeum)

Régészet és irodalmi muzeológia találkozása. Az Egy eltűnt vár nyomában.

Kutatások a sátoraljaújhelyi Várhegyen, 2007–2013 című

kiállítás céljairól

január 7.

Bakos Katalin (Magyar Nemzeti Galéria)

Széljegyzetek a Hősök, királyok, szentek kiállításához. A beavatkozás mint a muzeológia eszköze

január 21.

Kovács Gabriella (Matrica Múzeum)

A SAX vajon mi? – avagy bronzkori mindennapok 21. századi módszerekkel

február 4.

Kerekasztal

Zsidi Paula (Aquincumi Múzeum), Szilágyi Sándor és Varga Benedek (SOM),

moderátor: Róka Enikő (Magyar Nemzeti Galéria)

február 18.

Uhl Gabriella

Kilótték – de nem robbant fel – Kiállítás a Velencei Biennálén, 2013

március 4.

Turai Hedvig (Ludwig Múzeum)

A meztelen férfi

március 18.

Geskó Judit (Szépművészeti Múzeum)

Cézanne és a múlt

április 1.

F. Dózsa Katalin

A Sisi-kultusz és a Gödöllői Királyi Kastély

április 15.

Tóth Áron (Forster Központ)

Edelényi kastélyrekonstrukció és -kiállítás

április 29.

Földi Eszter (Magyar Nemzeti Galéria)

Grafika: „minden képes ábrázolás, az olajfestményen kívül. Grafika és muzeológia”

május 13.

Kerekasztal

Andrási Gábor (Műértő), Csorba László (Magyar Nemzeti Múzeum)

és Somorjay Sélysette (Forster Központ), moderátor: Róka Enikő (MNG)

Pilla a tokban – P3illanat (2014 ősze)

október 7.

Medgyesi Konstantin (Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

A fáraók Egyiptoma. Blockbuster kiállítás Szegeden

október 21.

Rockenbauer Zoltán (Múcsarnok)

Allegro Barbaro. Párizs – Musée d’Orsay

november 4.

Rosta Szabolcs (Katona József Múzeum, Kecskemét)

A bugaci nemzeti monostor feltárása és bemutatása

november 18.

Népešsy Noémi (Óbudai Múzeum)

Az átszabott múzeum

Pilla 4 (2016 tavasza)

április 12.

András Edit (Fővárosi Képtár, Budapest Galéria)

Privát nacionalizmus közintézményben. Dilemmák: meddig lehet és meddig kell elmenni? (Képzelt közösségek. Magánképzetek. Privát nacionalizmus)

április 26.

Kuti Klára (Tatai Német Nemzetiségi Múzeum)

Mi és a többiek – a tatai német nemzetiségi múzeum kiállításának története

május 10.

Toronyi Zsuzsa (Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár)

A Zsidó Múzeum megújuló állandó kiállítása

május 24.

A múzeum, mint társadalmi intézmény. Panelbeszélgetés

Béres Mária (Kosztai József Múzeum), Csapláros Andrea (Savaria Múzeum),

Sári Zsolt (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre), Wilhelm Gábor

(Néprajzi Múzeum) és Varga Benedek (Simmelweis Orvostörténeti Múzeum)

